

הערה: חלק מהסימונים לא עשיתי בצורה כל כך טובה, אתקן את זה מתישהו, אם מישהו יודע איך אשמח אם הוא יצור קשר איתי.

הרצאה 5

משפט ווילסון – Wilson

מספר טבעי $n > 1$ הוא מספר ראשוני אם $(n-1)! \equiv (-1) \pmod{n}$

הוכחה

$\Leftarrow$ עבור $n = p$ ראשוני כלשהו, חבורת אוילר היא $U_p = \{1, 2, \dots, p-1\}$.

כיוון שהחבורה אבלית, מכפלת כל האיברים היא $m = (p-1)!$, ומקיימת $m^2 = 1 \pmod{p}$ ע"י הצבת כל איבר ליד ההופכי שלו הודות לקומוטטיביות.

כל איבר a ההפוך לעצמו: $0 = a^2 - 1 = (a-1)(a+1)$, כיוון שאין מחלקי אפס ב U_p , האיברים ההופכיים לעצמם הם רק ± 1 (כי אחד הגורמים צריך להתאפס), מכאן שלכל איבר אחר יש איבר הופכי אחר, לכן במכפלת כל האיברים פעם אחת האיבר היחיד שלא מצטמצם הוא -1 ולכן $m \equiv (-1) \pmod{p}$

$\Rightarrow$ נניח בשלילה כי n אינו ראשוני, אם $n=4$ קל לבדוק ש: $(4-1)! = 6 \equiv 2 \pmod{4}$

עבור $n > 4$ כיוון ש- n אינו ראשוני ב $\mathbb{Z}_n^*$ (לגבי כפל) יש בהכרח לפחות איבר אחד a מחלק אפס. אם $a = \sqrt{n}$ אז $a^2 = n < 2a < a^2 = n$ ולכן $4 < n \Rightarrow 2 < a \Rightarrow 2a < a^2 = n$ ולכן $2a^2$ מאפס אותה (מודולו n).

אחרת $(n \neq \sqrt{n}) \Rightarrow \exists 1 < a, b < n \quad ab \equiv 0 \pmod{n}$

תרגיל (מועד א 2007)

הוכח או הפרך:

$1 + 70! \mid 71$ נכון כי 71 ראשוני ולכן ע"פ משפט ווילסון.

$1 + 116! \mid 117$ לא נכון כי $117 = 9 * 13$ ולכן $117 \mid 116! + 1 \Rightarrow 13 \mid 116! + 1$.

קוסטים ומשפט לגרנז'

הגדרה

תהא חבורה G ות"ח H , שני איברים $x, y \in G$ יקראו קונגורוארטים משמאל מודולו H אם:

$$x \sim^L y \Leftrightarrow \exists h \in H : x = yh$$

(x הוא הזזה של y ע"י איבר H)

טענה

היחס $\sim^L$ הוא יחס שקילות

הוכחה

רפלקסיביות: $x \sim^L x : x = xe$

סמטריות: $x \sim^L y \Rightarrow x = yh \Rightarrow xh^{-1} = y \Rightarrow y \sim^L x$

טרנזיטיביות: $x \sim^L y, y \sim^L z \Rightarrow x = yh_1, y = zh_2 \Rightarrow x = zh_2h_1 = zh_3 \Rightarrow x \sim^L z$

באופן דומה מגדירים גם את $x \sim^R y$

הגדרה

הקוסט השמאלי של $a \in G$ לגבי H הוא אוסף כל האיברים השקולים משמאל ל- a מודולו H , כלומר

$$aH = \{ah : h \in H\}$$

נשים לב כי $a \in H \Leftrightarrow aH = H$

אכן $\Rightarrow$ נובע מתוך סגירות

$\Leftarrow$ אם $a \notin H$ אזי $a^{-1} \notin H$ אז aH אינן e

באופן כללי יחס השקילות מחלק את איברי G למחלקות שקולות זרות aH

דוגמאות

$$H = \{0,2,4\} = 2\mathbb{Z}_6 \leq \mathbb{Z}_6$$

$$0 + H = H$$

$$2 + H = H$$

$$4 + H = H$$

כלומר $\{0,2,4\}$ נציגים של אותו קוסט.

$$H = \{0,3\} = 3\mathbb{Z}_6 \leq \mathbb{Z}_6$$

כאן יש 3 קוסטים, $0 + H = H, 1 + H = \{1,4\}, 2 + H = \{2,5\}$

באותו אופן מגדירים קוסט ימני $H \cdot a$.

הגדרה

קבוצת המנה של החלוקה משמאל ב- H היא קבוצת הקוסטים השמאליים:

$$G/H = \{aH : a \in G\}$$

אפשר גם להגדיר את קבוצת הקוסטים הימניים: $H \backslash G = \{Ha : a \in G\}$

טענה

תהא G חבורה ו $H \leq G$ אזי $|G/H| = |G \setminus H|$

הוכחה

נגדיר את ההעתקה $\varphi: \frac{G}{H} \rightarrow H \setminus G$

$$gH \rightarrow Hg^{-1}$$

$$Hg_1^{-1} = Hg_1^{-1} \Rightarrow H \underbrace{g_1^{-1}g_2}_{\in H} = H \Rightarrow g_2H = g_1H : \text{חח"ע}$$

ברור ש φ על שכן לכל תמונה Hg^{-1} יש מקור gH

נקרא לגודל של קבוצת המנה ה"אינדקס של H ב- G ".

$$[G:H] = |G/H|$$

משפט לגרנז'

תהא G חבורה סופית, אזי לכל ת"ח $H \leq G$ מתקיים $[G:H] = \frac{|G|}{|H|}$

הוכחה

לכל $a \in G$ נגדיר את ההעתקה $\varphi_a = H \rightarrow Ha$

ההעתקה חח"ע שכן $h_1a = h_2a \Rightarrow h_1 = h_2$

וברור שהיא על (מעצם הגדרתו) ולכן $|H| = |Ha|$.

כיוון שהקוסטים הם מחלקות שקילות, G הוא איחוד זר שלהם ולכן $|G| = [G:H]|H|$

מסקנות מיידיות (עבור G סופית, $H \leq G$)

$$(1) \quad [G:H], |H| \mid |G|$$

$$(2) \quad \forall a \in G: o(a) = |\langle a \rangle| \mid |G|$$

$$(3) \quad \forall a \in G: a^{|G|} = e$$

משפט אוילר

$$\forall a \in \mathbb{Z}^*, n \in \mathbb{N} : (a, n) = 1 \Rightarrow a^{\varphi(n)} \equiv 1 \pmod{n}$$

הוכחה

$$(a, n) = 1 \Rightarrow a \equiv a' \in U_n \Rightarrow a^{\varphi(n)} \equiv a'^{|U_n|} = 1$$

תרגיל

חשב את $9^{121} \pmod{100}$

$$(9, 100) \Rightarrow 9^{\varphi(100)} = 1 \pmod{100}$$

$$\varphi(100) = \varphi(4)\varphi(25) = 2 * 20 = 40$$

$$9^{40} = 1 \pmod{100} \Rightarrow 9^{121} = (9^{40})^3 g' = 9 \pmod{100}$$

מקרה פרטי של משפט אוילר:

$$\forall a \in \mathbb{Z}^*, p \text{ ראשוני} : a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$$

אלגוריתם ההצפנה RSA (ריבסט-שמיר-אדלמן) 1977

אליס מעוניינת שבוט ישלח לה הודעה חסויה באמצעות תקשורת פומבית.

אלגוריתם:

- 1) אליס בוחרת באקראי שני מספרים ראשוניים גדולים p, q שישארו חסויים אצלה, ומחשבת את $n = pq$ ואת $\varphi(n) = (p-1)(q-1)$.
- 2) אליס בוחרת d כך ש $(d, \varphi(n)) = 1$ ומחשבת את $e \equiv d^{-1} \pmod{\varphi(n)}$ באמצעות אלגוריתם אוקלידס.
- 3) אליס שולחת לבוב את המפתח הציבורי (n, e) .
- 4) בוב מצפין הודעה M המקיימת $(M, n) = 1$ ע"י $E = m^e \pmod{n}$ ושולח לאליס.
- 5) אליס משחזרת את M : $E^d = M^{ed} = M^{1+\varphi(n)k} = M(M^{\varphi(n)})^k = M$

הערות:

- אם ימצאו אלגוריתם יעיל למצוא את הפירוק $n = pq$ יוכלו לחשב את $\varphi(n)$ ואת $d \equiv e^{-1}$.
- זוהי שיטה אסימטרית: המצפין לא יודע לפענח.

תת-חבורה נורמלית וחבורת המנה

הגדרה:

אם $H \leq G$ מקיימת: $\forall g \in G : gH = Hg$

אזי $H \triangleleft G$ נקראת תת-חבורה נורמלית, ונסמן $H \triangleleft G$

אם $H \triangleleft G$ אזי קבוצת המנה $H \backslash G$ היא חבורה עם פעולת הכפל המוגדרת ע"י $Hx * Hy = Hxy$
 אכן, אם $H \triangleleft G$ אזי $Hx = xH$ ובהתאם לכך $(Hx)^{-1} = Hx^{-1}$ שכן $HHx^{-1} = HHx^{-1} = HH = H$.
 H הוא איבר היחידה.

הפעולה * שבאמצעותה הגדרנו את הכפל היא הפעולה המקורית המוגדרת ב- G !

לכן רק באמצעות הנורמליות של $H \leq G$ מתקיים $HxHy = Hxy$

דוגמא

$$G = GL_2(\mathbb{Z}_2) = \left\{ \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}, a = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, b = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} \right\}$$

$$a^2 = 1, b^3 = 1$$

$$GL_2(\mathbb{Z}_2) = \langle a, b \rangle \text{ rank}(GL_2\mathbb{Z}_2) = 2$$

$$[G : \langle a \rangle] = \frac{|G|}{|\langle a \rangle|} = \frac{6}{2} = 3, [G : \langle b \rangle] = \frac{6}{3} = 2$$

$$\langle b \rangle \backslash G = \{ \langle b \rangle = \{1, b, b^2\}, a \langle b \rangle = \{a, ab, ab^2\} \}$$

$$G / \langle b \rangle = \{ \langle b \rangle = \{1, b, b^2\}, \langle b \rangle a = \{a, ba, b^2a = ab\} \}$$

נשים לב כי $a \langle b \rangle = \langle b \rangle a$

$$G / \langle a \rangle = \{ \langle a \rangle = \{1, a\}, b \langle a \rangle = \{b, ba\}, b^2 \langle a \rangle = \{b^2, b^2a\} \}$$

$$\langle a \rangle \backslash G = \{ \langle a \rangle = \{1, a\}, \langle a \rangle b = \{b, ab\}, \langle a \rangle b^2 = \{b^2, ab^2\} \}$$

שלא שווים!

$G / \langle b \rangle \cong \mathbb{Z}_2$ חבורת המנה.

$G / \langle a \rangle$ קבוצת מנה!